

Број
20
пара

БАЛКАНСКИ РАТ

Број
30
филира

УРЕДНИШТВО:
Краља Милана ул. бр. 2. ТЕРАЗИЈЕ

У СЛИЦИ И РЕЧИ

ВЛАСНИК И УРЕДНИК
ДУШАН МИЛ ШИЈАЧКИ

Издаје сваке недеље. Ванредно по потреби. — Претплата тромесечно два динара.

НАЧЕЛНИК ШТАБА ВРХОВНЕ КОМАНДЕ

ВОЈВОДА РАДОМИР ПУТНИК

ТВОРАЦ ПОТПУНО УСПЕЛОГ РАТНОГ ПЛАНА.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

СНАГА НАЦИЈЕ

Витезови наше нове епопеје,
Ваши нас подвизи одведоше мети.
Са нових гробова шуме цветне леје;
Прешли су Косово ваши бајонети:
Нек враци гаврани не расплачу сеје,
Ни мајке, оне вас научише мрети!

Ту мирну одважност и мишице јаке
Зар су однијали ови наши дани?
До јуче животе проводисмо млаке,
Међ нама се сумња, равнодушност стани,
А тренутак створи поносне јунаке
И показа наша нација шта храни.

Са песмом се цео ратни поход крете
Тамо где не памте да се песма чула.
Где пролазник само страх и обест сретете,
Где кроз пушта поља не одјекну фрула
Однеште заставе и слободу чете
И задрхта једна царевина трула.

Провањени пуги, хладна киша лије
Ал се напред хита, све брже, све даље.
Сваки тренут једну нову рану крије,

Сваки плотун неком смрт и пораз шаље.
Хиљаде срдаца поносито бије,
Вацају животе к'o прљаве траље.

Нико буру гнева праведног да спречи
Нико не изоста из целогa круга
Вратиће се живи без бола и речи:
Сујети се ситној њихов понос руга.
Не траже признање позно да им лечи
Ране због поштено одуженог дуга.

Пит'о бих вас тада, незнани хероји,
О тајној водиљи свих ваших јуриша
Да ли вам у срцу свест ил' вера стоји,
Кад вас нико није могао да стиша?
Да ли је на себе помислио који
У часу кад сипа од олова киша?

Ту велику тајну крије живот груби.
Али у њој лежи снага нашег рода!
Она не говори да слободу љуби,
Не чека, за себе, од свог зноја, плода.
Наше су нације то велики стуби
Што је држе испод небескога свода.

Владимир Станимировић.

Битољска битка

— Опис једног учесника из VII пука —

Пошто од Нагоричина прохујасмо целу Македонију најзад стигосмо пред Битољ, за последњу одлучну битку.

Чим се пред очима указа непрегледна равница пред Битољем, угледасмо у даљини на једном купастом вису од камена лепо израђен месец и звезду. Нешто нас непријатно текну то турско знамење.

Сви смо љубопитљиво истраживали где је турски положај и официри нам објаснише, да је то коса која почињаше од Битоља и све се више дизаше у правцу ка Албанији. Иза те косе дизаше се горостасна Неречка планина.

Дакле, ту ће се решити судбина отоманског господства, мишљаше сваки од нас.

Пале ноћ. Лепа тиха и ведрa јесења ноћ, у очи битке (коју смо ми очекивали за сутра), изазвала је испод шатора све официре нашег батаљона. Десно од нас виделе су се и бивачне ватре Дринске и Моравске Дивизије. Лево од нас беше наша коњичка дивизија са којом се једна хелиографска станица целу ноћ разговараше. Више сјамог Битоља блисташе месец и звезда Даница. Још једно знамење које нас забрину.

Сутра дан осгасмо цео дан у Канатларцима на предстражи. Тек се другога дана кретосмо за Будаково. И ту остасмо један цео дан. Отпоче киша.

4. Новембра — баш у недељу — пробудише нас рано ујутру и саопштише нам, да ће се данас извршити напад на Турке. Наш VII пук ће извршити прелаз преко Црне реке, код села *Новака*.

По причању официрских патрола било је немогуће извршити прелаз код тога села, јер се ту река била јако излила из корита и могло се ићи само насипом, који је вероватно био јао брисан с оне стране.

— Ко је преживео Нагоричано, има да остави кости у Црној реци, говораху међу собом војници. Баш је суђено да седми пук потпуно пропадне.

Рано ујутру по несносној киши кренусмо се ка Новаку. У предходници је био први батаљон мајора Стојана Поповића. Имали смо вере у тог команданта. Пут је био страшно излокан и вода од силне кише свакога је часа пресецала пут. Војници су понегде газили до колена.

На искрајку села чекаше нас артиљерија. Један мајор објашњаваше се са нашим официрима, да ће то бити само насилно извиђање и ништа више.

Око 9 часова већ отпоче топовска па и пушчана пуцњава код десне колоне (9. пук). Шрапнели се већ распрсаваху у близини. Војници почеше већ излазити из строја и наста „суво чучање“, како је то обичај, кад се чују топови. Изгледаше нам да девети пук већ пређе мост. Дај Боже! ваљда ће и нама бити лакше кад он пређе.

У путу нас стигоше на коњима принц Ђорђе и командант дивизије Божановић, који се беше огрнуо пелерином. Принц Ђорђе јахаше на зеленку и гледаше нас као и обично. Официри и војници гледаху дуго за Божановићем као да су хтели по његовом расположењу дознати какво је стање. Било нам је мило што је он уз нас и осећасмо се некакко топлије. За њима су ишли на коњима начелник ђенералштаба Стојан Стојановић на челу дивизијског штаба. На његовом безбојном лицу није се могло ништа прочитати. Видесмо и мајора Тошу Павловића старог познаника са Нагоричино. Он је као и увек изгледао расположен. У штабу беше и наш стари командант батаљона Јовица Јовичић, који нам добаци: „Пази, трећи батаљон, немојте да ме осрамотите“.

Чело колоне већ је улазило у једно село. Да ли је то злосрећно село Новаци? Зачеље се беше отегло услед кише и испроваљиваног пута.

Стигосмо и до села које се звало Добрушево. Ту се начетили коњаници и коњички официри: Вемић и још неки, — не познајем их.

— Здраво, коњице, довикују наши. Што стојите ту, ајд напред!

Кад год видимо коњанике, ми се чисто покондуи-

римо, јер осећамо да нам се они диве. Ништа без пешадије!

Тек што остависмо коњанике и прођосмо село Добрушево, спазисмо два градска топа, за које рекоше, да страшно далеко добацују. Можда ће нам они бити од помоћи?

Било је пред подне кад се пук у колони заустави на равници између села Добрушева и Новака.

Тек што се војници зауставише, неки седоше а неки изиђоше два три корака ван строја, — пуче топ са турске стране преко реке. Истог тренутка чусмо фијук гранате, која за трен ока тресну пред нашим другим батаљоном.

Сви остадосмо као закопани!

За првим топом пуче и други и трећи топ, а гранате се зарише испред и иза другог батаљона на 10 — 15 корака. и што је још најгоре, ближиле су се нашем (трећем) батаљону.

— Нешто ваља предузимати, рече командир 1. чете капетан Обрад Лазаревић, команданту батаљона.

Свима нам паде на памет слично изненађење шестог пука пред Прилипом, и сад, ето, и нас је ђаво навео на исту даску.

— Трећа чета, назад иза оног орања! викну командант. Остали лези!

На ту команду трећа чета потрча назад, остале чете легосе а многи и од њих потрчаше назад.

— Бум! фиу! паф! и граната се зари испред нас на 7. корака.

— Лези, вичу официри, не грчите јер ће вас побити.

Гранате почеше падати и лево и десно, и испред и иза нас. Уракљени смо и сад ће бити што ће бити помислих ја и збуних се, ни сам не знајући где ћу. Свукуд пуста равница, и нигде ни једног заклона.

Потрчах иза једног ровића који беше пун воде и где већ беше легао рез. потпоручник Крстић. Легох и ја поред њега у воду. Остали војници растурени по равници трчаху, а неки већ беху полегали, где се ко затекао.

Музиканти, који беху на челу нашег батаљона, трчаху у гомили. Турци, спазивши ваљда светлуцање инструмената, мишљаху да су то официри па их отпочеше гађати гранатама.

— Баци бубањ довикују им смејући се окачењаџи из другог батаљона.

Један дебели наредник беше исплазио језик трчајући — и још непрекидно трчаше, надајући се ваљда да ће наћи негде заклона. Сви су трчали једном усамљеном дрвету и ако им довикиваху официри да бегују од тога дрвета. Тек што се они скупише под дрветом, једна граната удари у саму круну дрвета. Музиканти се разбегаху као пацови.

— Напред! дере се капелник Марко са револвером у руци.

Мој заклон беше прилично угодан, а човек иза доброг заклона може све посматрати.

Трче двојица војника напоредо. Одједаред их сустиже граната и зари се испод њихових ногу преврнувши их. Ми мишљасмо да су смрвљени, кад се они подигоше, отресосе земљу са стражњице и окренувши се за заривеном гранатом, побегоше даље.

Сви прснусмо у смех.

Једна граната удари испред мене и потпоручника на четири пет корака. Друга тресну иза нас и учини ми се да удари у ровић где беше наш командант. И тек што са окренух, да видим шта је било, спазих капетана Ђукића где отрча на место, где се распрсла граната и леже у рупу, направљену гранатом.

— Друга сигурно неће ударити баш на исто место добаџи нам капетан шалећи се.

Одједном грмнуше наши градски топови.

— Распали. Крњо и Зеленко, викну неко с десне стране.

Сви подигосмо главе да видимо где ће се распрнути наша зрна.

Могао би избројати полагајно десет од кад чусмо пуцањ, па док угледасмо у даљини бео клубук дима од нашег шрапнела.

Одмах спазисмо и други клубук и тако мало по мало па се образова дуг развучен дим на другој страни Црне реке. Мора бити да су ту биле турске батерије.

Пукла равница па се догледати не може. Само се спази блесак турског топа, па тек после 5-6 секунди чује се пуцањ а затим се ори из даљине фи-

јук гранате, која за трен ока тресне негде око нас.

Од кад почеше грувати наше градлије, од тад као да се малко ућуташе турске батерије.

— Боже, да ли их нађоше наши, питају војници. А где су наши пољаци, довикују други.

— Ено их, рећи ће један, показујући на пут иза нас. И доиста наше три батерије 2 дивизиона дунавског пука кретаху се полагајно и достојанствено путем на 4-500 корака иза нас.

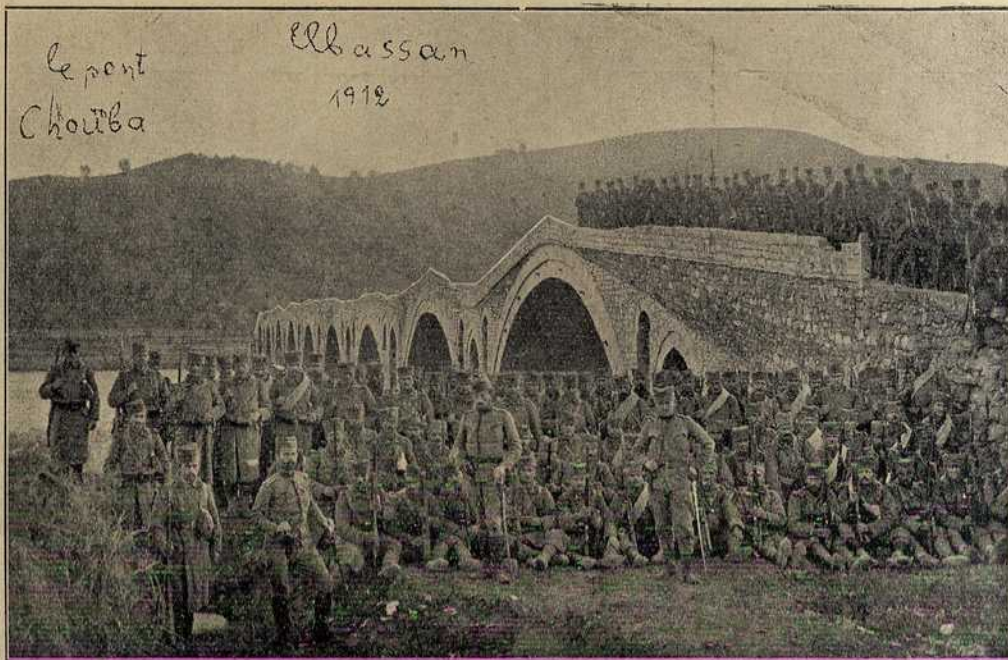
Турске батерије ућуташе.

— А! пази ти њега. молим те, како се ућутао Турчин као сеоска џука, кад види батину, смејаше се један из Даросаве.

Наше батерије прођоше иза нас и зауставише се на путу у висини и мало испред чела нашег пука Ту се окренуше ка Турцима и у развијеном фронту пођоше право ка њима. Изгледало је као да се та поравњата линија наших топова и кара кренула на параду.

Чим то спазише Турци, отпочеше батеријским плотунима гађати ту поравњату линију наших батерија. Одједном се забелише девет, десет белих клубукова баш више самих глава наших тобоџија. Нађоше их од првог плотуна.

На крајњем српском југу

Српска војска на Шкумби

Батерије кренуше касом и просто се подвукоше под те беле клобукове.

Иза првог следоваше други, трећи и тако редом плотун за плотуном одјекиваше са турске стране, док се низови белих клобукова образоваху више наших батерија, поравњати у линији баш као и наши топови. Батерије кренуше галопом и под јатом белих клобукова примицаху се селу Новаку, где најпосле стигоше после неколико минута, не изгубивши ни једног човека ни коња.

Величанственијег призора нисам видео у рату, него што беше то поравњато галопирање наших батерија, које су ишле и овде као некада на Бањици. Цео седми пук беше издигао главе гледајући диван и страховит призор.

Потпоручник није дизао главу нити се помери из воде.

— Устаните, господин Крстићу, добићете реуматизам у ногама добаци му капетан Ђукић.

— Хвала лепо, господин капетане, боље имати

реуматичне него пребијене ноге, — одговори му потпоручник, не дизајући главу.

Не прође дуго а наше тобције проговорише. Почеше се стварати бели клобуци на турској страни. И Турци одговараху.

За нас пешаке беше чисто уживање гледати тај артиљеријски дуел.

У сред те грмљавине наших и турских топова, умешају се кад кад и наши градски топови, као оно басови кад упадају у мелодију баритона.

Божанствена је та самртна топовска музика! За време те музике прође иза нас штаб дивизије. Принц Ђорђе пројаха испред нас. Ми само гледамо, кад ће га наћи који турски тобција.

Један облак од магле наиђе и заклањаше постепено турске батерије и ускоро нас потпуно раздвоји од њих. Преста канонада и под окриљем те магле крену смо се и ускоро стигосмо у село Новак.

— Наставиће се —

ИЗ НОВЕ СРБИЈЕ

Скопље: сцена са улице пред џамијом

Куманово: разрушена џамија

Неописану радост у васколиком српском народу изазвао је глас да је победоносна српска војска без отпора ушла у Скопље и да је на гордом граду престонице Душана Силног развијена српска тробојка. Тек улазак српске војске у царско Скопље показао је значај и величину кумановске битке. За неколико дана српске власти увеле су у Скопљу потпун ред и законитост. Турци су били потиштени, јер је петвековно им царство пало, да се никад више у српским крајевима не поврати, али су у Срба нашли праведну заштиту и они новом стању, ако га и нису поздравили, нису супрот стали. Постали су мирни и лојални поданици Србије, која им је загарантовала равноправност. Наши војници у побеђеном Турчину не гледају више мрског непријатеља. Они су се с њима већ спријатељили и од њих ево пазаре, и Турци виде благородност српске душе и не ропћу но су се спокојно предали својој судбини, па тргују и даље.

Пошто је сломљен отпор турске војске на Куманову и сатрвен отпор непријатеља први одреди наше војске ушли су у Куманово, историско српско Жегљегово, 11. октобра по подне. Улазак српске војске у варош народ је одушевљено поздравио. Сутра дан једна гомила Арнаута забарикадирала се у једној џамији и решена на смрт из џамије је отворила паклену пушчану ватру на војску и Србе у опште. Но са њима су брзо свршили обрачун наши храбри четници. Не плашећи се смрти они су кроз кишу од куршума долетели под џамију и својим бомбама су за кратко време од тврде комените џамије створили рушевине, а од подивљалих Арнаута гомилу меса. Србин је великодушан према побеђеном противнику, али милости нема за мучке убице.

Наша слика представља турску џамију каква је изгледала после дејства комитских бомби.

НАШИ НА МАРИЦИ

Поред две пешадијске дивизије ми смо под Једреном имали и два пука дивизијске коњице, која се одлично показала и све посављене јој задатке сјајно извршила на потпуно задовољство своје команде, која је била у рукама Бугара. Оба пука наше дивизијске коњице, дунавска и тимочка састављена су од добрих коња и добрих јунака. Све су то најбољи, најнаочитији и најбогатији наши домаћини, који су пред браћом Бугарима достојно репрезентовали овај отмени род оружја. Како у опсади Једрена коњица није могла узимати јачег учешћа наша коњица је била придодата под бугарску команду и била је врло успешно употребљена при разоружавању турских села у Тракији и прогонању турских разбојничких чета, које су се тамо појавиле.

Наше две слике представљају живот наших храбрих коњаника, када су слободни од ратних операција. На првој слици једна група наших коњаника из дунавског коњичког пука снимљена је на самој обали мутне Марице, на којој су наши јунаци прославили српско оружје. На слици је одлични командант коњице, коњички мајор Властимир Јаковљевић, до њега је уважени и у војсци веома популарни дивизиски протојереј дунавске дивизије другог позива, архимандрит рајиновачки Мирон Јанковић, који је своју пастирску дужност под Једреном вршио с пуно разумевања и добре воље и много тиме допринео добром расположењу и ведрини духа храбре наше војске. С њима су на слици још неколико млађих официра и најбољих подофицира, првих домаћина са села и угледних београдских кућа.

На другој слици опет је једна група наших коњаника дунаваца, опет заједно са својим командантом мајором Властом и оцом Мироном. После једног излета дуж Марице сликали су се на једном обаљеном дрвету. Напред видимо резервног наредника Властимира Божића, а до њега је доцент Универзитета Бајловић и даље све одабрани коњаници, којима рат није досадио, јер им цепови никад нису били празни.

Наша коњица билз је пред Једреном наш понос и она је била прва, која је ушла у ослобођено Једрене, и учинила нам ту част, да је у Једрене унела као прву—српску заставу.

Турски официри и оца

— фабијева писма —

Једнога дана доведоше у Охрид 19. заробљених турских официра. Командант Ристић лепо их дочека и нареди да за време ручка свира и војна музика у по част наших гостију, како смо ми сматрали заробљене официре.

После ручка наста жив разговор у коме однесе рекорд један леп, црномањаст турски потпоручник, који обиловаше духовитим досеткама. Он је врло весело

занимао и наше и своје официре расипајући комплименте и доскочице на свачији рачун. За њега рекоше да се врло богато оженио, док је још био у Паризу.

Неко предложи да се за вечеру спреми омиљена турска баклава, и за трен ока послаше по једног оцу, код кога смо чешће ишли на баклаву и с којим смо се врло добро slagали. То беше богат, а при тим веома отмен и интеллигентан оца.

Не потраје дуго и оца дође. Чим се он појави на врата сви турски официри скочише у знак поштовања. Из пажње према њима и ми се дигосмо и ако то нисмо дотле чинили, јер смо се врло интимно шалили са оцом. Оца их достојанствено прелете погледом и скоро неприметним поклоном главе отпоздрави их. Затим прође до њиховога мајора и седе покрај њега, не руковавши се са њим.

Тај турски мајор беше веома учтив и скоро понизан. Ћутао је непрекидно и бол му се читао на лицу. За све време није проговорио две три речи, само се кад кад болно осмеивао на доскочице оног веселог турског потпоручника. Али кад дође оца мајор је био готово убијен. Неколико официра долазише код оца и питаху га што шта. Он им је увек као са неке висине одговарао.

Веселост престаде чим се оца појавио и осећаше се некакав притисак од његовог присуства.

После неколико минута оца пође—и чини ми

се да се и не договорисмо ништа о баклави. При одласку опет скочише официри на ноге.

Оца им рече две три поздравне речи, па и нехотично отпоче беседу на турском језику. Ми нисмо разумели беседу, али се постепено опажао њен силан утисак на турске официре, који постојаху све блеђи и блеђи. Настаде гробна тишина и само се чуо тих говор

Одмор наших коњаника на обали Марице

Наша коњаници на одмору под Једреном

оцин. Онај живахни потпоручник из крајње веселости пређе на мах у крајну тугу и поче плакати, нервозно лупајући ногом о патос. И остали турски официри почеше о-барати очи и сузити.

Једва се сврши говор и оца оде, а ми сви оста-досмо ћутећи. У мало и ми не почесмо плакати осе-ћајући велику жалост турских официра за изгубљеном Отаџбином. Оца им је поред осталог рекао, како ми после објасни онај потпоручник, да су Отаџбину изгу-

били за то, што је нестало братства код њих.

Цело после подне нисмо могли развеселити офи-цире, а онај сангвиник потпоручник непрекидно је пре-тио стегнутим песницама „онима у Цариграду“.

Сутра ујутру испратисмо Турке и још ми се за-дуго не скидаше са очију утучена фигура њиховога ко-манданта, чија лепа капа, сабља, палетушке, коњ... као да оплакиваху жалосну судбину свога ојађеног госпо-дара.

С. 1

НА ОСВЕЋЕНОМ КОСОВУ

У северозападном углу исто-рискога Косова над самим гра-дом Митровицом гордо се по-диже у народним песмама то-лико помињан тврди град Зве-чан. Овај град који се подиже на врху једнога живописнога брда у облику пирамиде, био је у време цветања српске државе престоница српских краљева, и био је кључ ибарско ситничке долине. Вила је то у прошло-сти јака тврђава, али су је Тур-ци напустили и данас се од ње виде само још врло добро сачуване развалине, које су у великом поштовању код Срба онога краја и које ће вазда при-влачити Србе са свих страна, који буду долазили, да се на Косову поклоне праху и сенима Косовских Мученика и њихових осветника.

Митровица, која је врло важ-на стратегијска тачка, после пада Приштине и Новог Пазара предала се без отпора и у њој се настанила српска војска. Тамо је и један ескадрон шума-дијске дивизије коњице. Ко-мандир митраљеског одељења овог дивизиона, резервни ко-њички поручник *Алекса Жујовић*, народни посланик, са својим одељењем изјахао је под Звечан, па ту на истори-ски знаменитом месту, после вежбе, храбрим шумадијским

Српска коњица под тврдим Звечан-градом

хатлијама, прича о старој слави и величини Србије у вре-ме, када је у оним развалинама, под којима се они на овој слици одмарају, цветао живот и напредак у свима правцима народна живота.

Наше војсковође Војвода Радомир Путник

Србија је била већа, снажнија, моћнија, у свету угледнија у славној прошлости, али она никад није иставила пред непријатеља тако велику убојну снагу, какву је крајем прошле године упутила на Турке да свете Косово. На бојно поље Србија је сада послала три стотине и педесет хиљада бораца, а на чело те армије, као начелник штаба врховне команде, дошао је генерал Радомир Путник, дугогодишњи начелник Главног Генералштаба и министар војни, човек који је највише до-принео не само за убојну спрему српске војске но и за стварање услова за њену победу, за склапање Бал-канског Савеза.

Генерал Путник најстарији је активни српски вој-ник. Родио се на Светога Саву 1847. године у Крагу-јевцу. У артиљериску школу ступио је октобра 1861. го-дине, те је већ преко пола века српски војник.

За потпоручника артиљериског произведен је 17. новембра 1866 заједно са генералима Павлом Шафари-

ком, Прапорчетовићем, Јешом Велимировићем, Стеваном Луковићем, Мих. Магдаленићем, Коком Милованови-ћем и Михаилом Срећковићем, јаворским јунаком мајо-ром Михаилом Илићем и др. од којих је данас у актив-ној служби још једино Путник.

Српско-турски рат 1876 затекао га је у чину ка-петана друге класе, као ађутанта шефа штаба рудничке бригаде, а затим је био помоћник команданта јаворске војске, па помоћник начелника артиљерије у резервном кору.

За успехе што их је показао на бојном пољу Пут-ник је после пола године унапређен у чину капетана прве класе, а два месеца после тога за храброст и вој-ничку спрему своју, одликован је тиме што је унапре-ђен у чин мајора.

Пред други рат одређен је за команданта позициј-ске артиљерије у Делиграду, одакле је отишао за упра-витеља страгарских барутана, а у други рат је ступио као командант рудничке активне комбиноване бригаде, са којом је показао потпун успех.

У бугарском рату Путник је учествовао као гене-ралштабни потпуковник и у њему се одликовао на Тр-ну и Брезнику.

За показну храброст и војничку способност на бојноме пољу генерал Путник је одликован сребрном и златном медаљом за храброст, Таковским крстом с мачевима и руским ордеом Светога Станислава другога степена.

У миру генерал Путник био је управитељ тополинице, командант окружне војске, професор Војне Академије, командант дивизије и у неколико наврата министар војни.

На челу нашег Главног Генералштаба он је већ скоро десет година. То време у генералштабу било је време активна рада, од кога је српска војска много добила. Својим радом он је највише допринео, да српска војска може овако потпуно опремљена и снабдевена свима потребама поћи на бојно поље с чврстом вером у победу.

Генерал Путник је наш најстарији, још нешто више, он је најбољи војник. То му признају и они, који с његовим радом, као административном личношћу, ни су били задовољни.

Бугарски Генералштаб с респектом је усвајао његове примедбе, када је остварен заједнички ратни план. Тај план у многоме је дело труда и способности нашег старог, али још потпуно свежег војсковође, који још не осећа терет година по младићским напорима служи остварењу вековних Србипових идеала.

Ова земља достојно се старом војсковођи одужила за ратне успехе, што их је српска војска под његовом мудрој командом извојевала. Генерал Путник одликован је највећим признањем ове земље, чином првог српског војводе, који је највећи положај, што га је наша Отаџбина могла дати своме најбољем сину.

НА СВЕТОМ МЕСТУ

На Куманову је освећено Косово и залечене петвековне љуте Косовске ране, а Кумановска битка је решена и добијена на Младом Нагоричину, на месту које наша слика представља, светом месту које је не орошено но натопљено крвљу најбољих наших јунака, који су пали, да би својом смрћу испунили вековне идеале српског народа. Грбови палих нагоричких хероја, које ће векови славити, расути су по положају на коме су јунаци битку водили и Обилићевски пали, а ти грбови незнатих хероја обележени су виским хумкама, које се нижу једна до друге и примитивним крстићима, што су их саградиле невеште руке благодарних нагоричинских сељака, који редовно обилазе грбове, којима дугују за своју слободу. Свештеник нагоричински редовно обилази ове хумке непознате браће да се над могилама палих хероја помоли свевршњем за покој душе праведника, који су жртвовали све, на и сам живот за добро ближњег свога, за слободу брата од Косова заробљеног. И наши официри, кога год пут нанесе, сврати на Јуначко Гробље да им ода пошту, коју ће им векови одавати, докле траје и последњег Србина. Официр на нашој слици је пешадијски пуковник Панта Грујић, командант 9. пешадијског пука, који је извео свештеника, да прелије грбове, међу којима је доста из деветог пука, који су се славно борили под његовом командом.

Наш народ слави успомену славних својих синова и веома поштује њихово вечно обитаваиште и ми смо сигурни, да ће ово сада по изгледу тако сиротињски бедно гробље ускоро бити украшено лепим каменим обележјем над многим хумкама, а диван је и нагоричинских хероја

Јуначко Гробље на Нагоричину.

достојан предлог, да се на месту, где је највише крви проливано, над костима витезова, подигне огромна пирамида од стења, чија ће величина одговарати српском пожртвовању наших хероја и захвалности свеколиког рода српског онима, који морадоше пасти да се над њиховим костима дигне Велика Србија. Српски народ на веки веков дачиће се и славиће подједнаком захвалношћу и поносим Косовске мученике и нагоричинске осветнике!

Слава им!

Косовски осветници

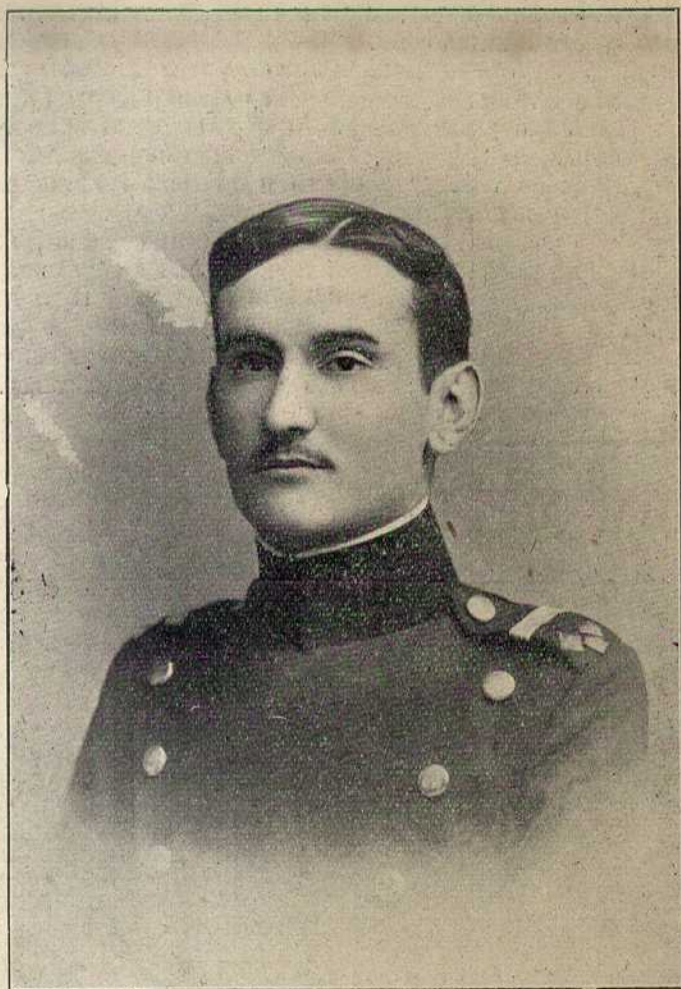
† **Димитрије Николић**, пешадијски потпоручник, водник трећег прекобројног пука, погинуо је у Сјеници приликом разаравања побеђеног непријатеља 12. октобра 1912. Из Сјенице су га родитељи пренели у родно место Шабац и тамо уз учешће свега грађанства сахрањили. Потпоручник Димитрије, син угледног и честитог шабачког грађанина Вранка, тек је уочи рата изашао из Војне Академије и био је распоређен у штаб у Ваљеву, али он није хтео изостати иза остале браће и успео је, да промени распоред и да буде додељен оперативној војсци Јаворске

бригаде, у којој је он једини од официра ослобођење санџака платио главом. Био је то примеран младић у сваком погледу, те ће његову прерану смрт жаљити свако српско срце.

† **Милорад Рајковић**, резервни пешадијски потпоручник, помоћник у орд. угледној трговини Васића и Јоџића, славно је пао на Српачкој Коси, где се показао прави херој. Рајковић се у најодлучнијем тренутку нашао на најопаснијем месту и успео је непријатеља не само да задржи но и снажно да одбаје. Тај успех српског оружја морао је да плати својим младим животом.

Слава Јунацима!

Наши јунаци

Артиљеријски потпоручник
† Душан Б. Николић
погинуо на Новом Пазару.

Из Нове Србије

Наши нови поданици

КОСОВСКИ

Официри I. пешадијског пука Књаза Милоша

Као саставни део прве армије млади ратника, ђенерала Илије Гојковића од Великог свугде се видно истицао, под његовим пуком отпочео је борбу на Старцу и Рујну, где губио једног команданта батаљона по коме се одликовао се и у борбама на Мукошу, где се показали одлични војници, а имали су ставља горња наша слика. На њој је командирима и водницима. Слика на њој нису дотле славно пали и рањени у Ресан и тамо остао до наших дана.

Официри са војницима овога пука су прешли код Ристовца и Давидовца и први су заузели прво село: Краљево. Примером својим војницима ови су иштрапаце, газили су Шемницу до појаса и уверењу, да је слатко за Отаџбину умрети.

Са пушком у руци официри први су увек у првим борбеним редовима и само

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Наши јунаци

Великог првог позива моравске дивизије.

ка дивизија првог позива, под командом ста-
по се понела, а први пешадијски пук Милоша
дом потпуковника Душана Туфегџића. Овај
пук је улогу играо и на Куманову, где је из-
вођа Милана Маринковића — Шигу. Овај пук
прими нападу и заузећу Битоља. Враћанци су
примерне и неустрашине офицере, које пред-
водити пук Туфегџић са свима својим командан-
тима. По уласку српске војске у Битољ, те
офицери овог пука, који је из Битоља отишао у

и су те добре среће, да први претазе грани-
ца у бившу Турску ноћу између 5. и 6. ок-
тобра, која је насељена самим Србима. Предхо-
дници су заједно са њима подносили све ратне
успехе турских куршума не плашећи се смрти,

а раме уз раме са својим војницима били су
могли су их водити из победе у победу.

Резервни пешадијски потпоручник
✠ Милорад Рајковић
славно пао на Српачкој Коси

Из Нове Србије

Наши нови поданици

ИЗ НОВЕ СРБИЈЕ

Ова наша слика представља прву среску скупштину среза скопскога, коју је у Скопље сазвао начелник скопљанског округа Михаило Церовић. Церовић је први окружни начелник у новој Србији. Он је био први који је драговољно напустио свој завидни положај у Београду и свом готовошћу својом ставио се на расположење српским интересима у новој Србији. Сматрало се, да је за данашње прилике потребно, да у Душановој престоници представља власт енергичан, а при том спреман, послу одан и чистих руку човек. Све те лепе особине стекле су се у Церовићу, који је поверење Врховне Команде у свему оправдао. За најкраће могуће време он је учинио крај анархије и у целом округу увео рад ред и законитост, и од мурдарске турске паланке Скопља створио је преко ноћ чист и уредан град, на коме се види тешња, да постане европско место. Уредивши општине у целом своме пространом округу Церовић је сазвао све председнике општина најближег му среза, да се са њима посаветује о народним потребама и да им да инструкције за њихово држање. Скупштина је потпуно успела. Пред разилазак сви њени учесници су се сликали, да имају спомен на овај први састанак првог народног представништва у новој Србији. На слици је посланик окружни

Прво народно представништво у Скопљу

Церовић, његов вредни секретар, симпатични београдски адвокат и резервни пешадиски поручник Милан Танић, дугогодишњи секретар „Српске Браће“ и дугогодишњи неуморни и многозаслужни радник на нашем народном ослобођењу, са писарима начелства и председницима општина скопљанског среза.

Наши на Шкумби

У своје победоносном полету српска војска није знала за препреке. Њу није могла зауставити ни ватра турских топова ни бајонети турских војника, ни непроходне горз и кршеви, ни широке реке и језера, она није знала за препреке и једино гесло било јој је *Напред* све донде докле није донела Слободу и последњем Србину у турском ропству. Сломивши турску силу на Куманову, Прилепу и Битољу наши одреди су гонећи непријатеља прошли Ресан, Охрид, Стругу и допрли до извора српске културе до знаменитог Елбасана, и док су једни отишли и даље на Адрију, у Драч; осамнајести пук задржао се у Елбасану и његовој околини на предстражи на реци Шкумби. Српска власт се простире до Шкумбе, а и преко Шкумбе налазе се наше предстраже. Комуникација између тих предстража и трупе одржава се преко великог врло лепог моста на десет импозантних стубова на Шкумби, који ова наша слика представља. На мосту се види једна наша чета из 18. пука са храбрим својим водником резервним пешадиским потпоручником Тасом Карапетровићем који је учествовао и одликовао се у свима биткама од Куманова до Битоља

Наши на мору

— На погопљеној „Трифилији.“ —

Наша слика на страни 171. представља грчки брод „Трифилију“, коју је закупила наша држава за пренос трупа и потреба за њих на Српско Приморје, у Драч, Медову. Љеш под Скадар. Брод је свимљен на солунском

пристаништу пред полазак за Драч. Као што се са слике види брод је натоварен топовима, по којима су поседали храбре и силне наше тобдије. Када је слика снимљена наше војнике походило је неколико грчких војника, а на сред лађе један грчки подофицир братски је стегао десницу нашем храбром поднареднику. 3. батерије 1. дивизиона дунавског пољског артиљеријског пука Чедомиру Јанићу, сељаку из Ропочева под Космајем, који се у једном своме писму родитељима хвали, како га здравље добро служи, па никад није тражио поштеде, и ако је могао добити. Но он мисли да „поштеда“ не приличи јунаку, па у писму родитељима, попут Бошка Југовића, узвикује: „Не би моје друштво оставио, да би знао главу изгубити“. Такав је данас сваки српски војник и у том одушевљењу и у готовости свих да за успех и част Отаџбине у сваком моменту даду своје русе главе и лежи тајна нашег великог успеха. Војници су са „Трифилијом“ срећно приспели у Медову и ту их је бомбардовала „Хамидија“, која је лађу силно оштетила, али су сви јунаци са ове слике остали живи и здрави, и сада бију Скадар са свих страна.

Од Скопља до Елбасана

— Утисци једног војника другог прекобројног пука —

Околина Битоља је дивна; имате неколико лепих излетних места, као: Дихови, Христифор, Трново, ча и Кисела Вода. Веома је обилата околина водом, и то киселом, коју до сада нико није употребљавао, експлоатирао. На једно 4 км. од Битоља, налази се село Буково, у ком има јак извор дивне гвоздене воде, која кад стоји мирно пола часа, на површини се нахвата слој гвезђа; укуса је веома пријатног.

У Битољу постоји и српска гимназија, као и грчка и бугарска; све ове школе, прекинуте су рад, до бољих дана. До саме гимназије налази се пивница Шарк, у којој се свако вече скупља сва интелигенција, официри, чиновници, на пиво; у дворишту се налази ресторан, у ком су јела врло добра, пене солидне; хотела има неколико, али топле собе нигде. И овде, као и у Скопљу, на сваком ћошку, можеш видети чистаче ципела, који за малу напојницу лепо очисте обућу; имате на сред улице шустера крпу, који, и ако је хладно, ту крај пинкла и ноћива, под отвореним небом.

Пре зоре, чу се тобош, трубе, то су наше трупе П-ог прекобројног пука кретале из Битоља за Ресав, а одатле за Охрид. Пошто смо се дуже задржали прошле ноћи, то смо продужили спавање, да око 8 часова и ми кренемо истим путем, форсираним маршем, да трупе стигнемо. При изласку из вароши, пролази се кроз једну капију, која је саграђена за време доласка султана. Стубови су зидави, а састављени дрвеном лучном конструкцијом, на врху које се и сада налази урамљена слика султана; на сваком стубу на врху била је по једна, а више султана 2 са стране слике 4 турске заставе. Како се из капије изађе, излази се на браву, која Драгор одводи кроз једну битолску улицу, због једне воденице, која се одмах иза капије налази.

Ево нас и ван вароши, на путу за Ресав; друм се почиње постепено пети уз брдо, залазећи у планинске ланце; снег је почео падати, зима јака, донекле је и добро, јер треба брзо ићи, што би по топлу дану било теже; после хода од 4 часа, стигосмо трупе баш на месту где је била најгорченија борба пред Битољем. Пред нама је Облаково, које је Васић, поћним препадом после очајне борбе заузео. Војска пала по снегу, ради одмора, за продужење пута ка Охриду, у ком треба да буду сутра у вече; официри искористили тај одмор на том месту, где се водила најгорченија борба, те објашњавају војницима како су се кретале српске и турске трупе, како је ко и где имао успеха. Пред нама је, рекох, Облаково дигло се у облаке у дну ког се налази село Српце, лево је Српачка коса, према којој је у долини село Лер, а између ових долина, кроз коју протиче Шемница, и плави огормно поље, које се налази између нас и тих висова. Доле се нижу остале косе смиљевске, гопешке и т. д. планине Бигле, преко које је наступала наша храбра војска, да Битољ узме с леђа. Прво ми је изгледало неприродно, зашто је наша војска била приморана да тако Битољ нападне, јер је требала да пређе велику Пелагонијску равницу, која је била поплављена, те се није могла прећи. У тим борбама, наша је војска показала колико вреди, ту је достигла кулминацију своје славе и величине, и показала се достојна својих старих, који су као и ми сада на пушци изгубили, а и све добили, нису навикли да очекују из туђих руку све, па и своју златну слободу.

(свршиће се)

Од Старца до Битоља.

(7)

— Дневник једног обвезника дувачке санитарске колоне. —

24. октобра.

Мост је на Вардару тако разрушен да је изгледало да се лако не може оправити.

Ноћас су дошли понтоњери и целу ноћ су радили те је у јутру мост већ био готов.

По распореду, прво прелази пешадија па артиљерија и остале јединице.

Дан је ужасно хладан и кишовит. Хране нема. Једва чекамо комесара Матића, да се врати из Штина куда је отишао да донесз мало хране.

Све је остало некренуто, до нешто мало пешадије. Коњица је Вардар прегазила на својим коњима.

Ноћ смо ужасно провели. Спавало се као и прошле ноћи: испод кола на блату.

25. октобра.

Рано у јутру кренули смо за Криволак. Киша лије као из кабла. Близу понтоноског моста застајемо артиљеријску комору која прелази. Чекали смо још читава два сахата док смо дошли на ред да пређемо преко Вардара.

Снег почиње да пада. Из почетка ретко, али доцније све чешће и чешће док не побелеше сва брда пред нама. Ветар фијукће. Хладно је да сви дрхћемо.

Кад смо били преко Вардара на самомулазу у Криволак зауставимо колону док не дођу и болнице с којима треба да идемо у Прилеп.

Снег помешан с кишом падао је непрестано те смо кроз прокисли и прозебли.

Поред ватре, у близини логора војници подложили огањ па се греју и суше прокисле шињеле. Дођемо и ми. Мрак се спушта, а снег све више пада. Нигде немамо склонашта. Док смо грејали једну страну тела дотле је друга дрхтала од зиме.

„Дајде носила, рђаво ми је“ узвикну командир слабим гласом. Притрчим те га са још једним другом прихватим. Био је блед као смрт, а целим је телом дрхтао као да је у највећој грозници. Услед назеба, изнемоглости, слабе хране, несанице или нечег другог добио је јаку несвестицу те се срзео на земљу. Лекар дође. Положисмо га на носила поред ватре. После десетак минута дође к себи и тихо нас упита: Где сам ја? Мени је врло рђаво. Не остављајте ме овде, ако Бога знате! Сиroma знао је да се крећемо даље па се бојао да га овако болна не оставимо у каквој сеоској кући. Лекар нареди да га однесемо у Криволак код лекара Јов Јовановића. Кроз једно три четири сахата дутања по мрачним и блатњавим улицама криволачким предадосмо нашег оболелог командира др Јовановићу и др Николајевићу. Николајевић прегледа оболелог и нареди, да се идућим возом упути у Велес на лечење а нами, да команду над колоном предузме наредник Миленковић.

(Наставиће се)

Наши на мору

На потопљеној „Трифилији“.

Косовски осветници

РЕЗЕРВНИ ПЕШАДИЈСКИ ПОТПОРУЧНИК

† Тихомир Вујовић

СЛАВНО ПАО НА ПОДУЈЕВУ

У овом рату пуно је примера невероватног самопожртвовања за част Отаџбине. Познат је случај пешадијског кепетана Светислава Милића, који се на Младом Нагоричину убио не хтевши по наредби одступити, јер се то није слагало с његовим појимањем части. Таквих примера је више било, па је таквом херојском смрћу умро и млади резервни пешадијски потпоручник Тихомир Вујовић, судски писар из Чачка.

На Подујеву се била најжешће распламтела битка између велике гомиле бесних Арнаута и малог нашег одреда, који је био у претходници.

И турска војска и Арнаути, заклоњени иза згодних утврђења, наносили су најјаче ударе нашој војсци, која се, и ако није била ничим заклоњена храбро борила. Тихомир са својим водом био је на најнезгоднијој позицији. Но он се на то није освртао. Увек је био пред својим водом, као да га је хтео својим грудима заклонити. Није се задовољавао оним уобичајеним. „Напред јунаци!“ Он је са пуно права узвикивао: „За мном, јунаци!“ Али, под кишом куршума ни он се није могао одржати. непријатељско танае обранило га је у обе ноге. Тихомир је и рањен учинио све што је могао, али, напослетку, снага га је издала и он је пао. У моменту кад је пао чуо се наш трубни знак за повлачење. Циљ повлачења био је, да се дивљачки Арнаути и Турци на маме на згодан положај на коме би морали бити сатрвени, ватром из наших митраљеза. Наши су одступили, а на бојном пољу остао је рањен Тихомир.

Арнаути и Турци тумачили су повлачење наших трупа онако, како је њима годило. Мислили су, да су близу победе, па су халачући јуришали.

Рањени Тихомир видео је, да му се они све више приближују. Да им не би пао у руке сачекавши, да му се једна руља Арнаута са свим приближи, треснуо је бомбу. Бомба је учинила своје *Разнела је и њега и читаву гомилу Арнаута*, који су му се прво приближили.

Оваквом смрћу Тихомир је потпуно заслужио да му име буде забележено на највиднијем месту у повесници славних дана које преживљујемо.

Тихомир је био млад човек; није имао више од 28 година. Свишио је права пре три године. Био је у сваком погледу примеран, узор савесности, као чиновник, а неисцрпан извор љубави нежности, искрености и отворености као друг и пријатељ. Онај скромни белег на Малом Косову биће вечити доказ, да је из чачанскога гнезда са груди честитих родитеља одлетео соко, чедо љубави њихове, који је својим пожртвовањем задивило свет попут свога великога претка Обилића, који је пре пет и више векова у непосредној близини и на сличан начин продао свој живот истом непријатељу.

Нека бесмртном покојнику, који је свој живот разменуо за најлепше дело, буде лака српска земља, а његова душа нек мирно шета по рају.

На Младом Нагоричину

— Погибија потпуковника Глишића и заробљавање мајора Милисава Недељковића —

ПЕШАДИЈСКИ МАЈОР

Милисав Недељковић

КОМАНДАНТ 3. БАТАЉОНА 18. ПУКА

Првог дана кумановске борбе на Младом Нагоричину, за право на Капиларском Каму, седми и осамнајести пук имали су да издрже страшну борбу и да задрже много надмоћнијег непријатеља. И они су то с пуно славе и части, али и са врло много жртава извршили. Борба је очајнички вођена цео дан. Турци су наваљивали као манити, али сваки њихов напад је одбијен.

Пред вече јаке турске колоне понова су свом снагом удариле на трећи батаљон седмога пука, али нису били у стању да га баце натраг. Храбри Београђани, који су у овом рату осветлили образ српском народу, држали су се јуначки и одољевали десет пута и можда још више јачем непријатељу.

Видећи, да су изишли на јунаке, који не знају за одступање Турци се пред вече реше на — превару, да би тако у српским редовима начинили забуну, па користећи се њоме пробили наше редове.

Дан је већ измицао. Приближавало се вече. Пред сами сумрачак Турци спуштених пушака почели су се приближавати нашим редовима. Чинили су то немо. Ишли су право нашим, а како нису пуцали наши су

веровали да иду на предају, иначе би се предавали сигурној смрти. Та појава прилично је збунила наше редове, јер се није знало да ли да пуцају на њих или да их сачекају као непријатеља, који се предаје. Шта више на Турке је испазено више појединачних метака, али су они и даље хладно ишли према нашим редовима оборених пушача у знак предаје, не одговарајући на нашу ватру.

За наше је било јасно да хоће да се предаду. Пред њима је ишао један официр.

Кад су се приближили нашим редовима изашао је официру у сусрет командант трећег батаљона, капетан прве класе Милисав Недељковић.

Тек што су се наш и турски официр загрлили и пољубили, а Турци опалише плотуном у наше редове. Капетан Милисав виде превару и трже се и загрља турског официра, потрже сабљу и командова батаљону на бајонет. Но наши се збунеше и наста забуна. Турци се бацише на капетана Милисаву, па и ако се он јуначки бранио не хтедоше га убити, савладаше га. Други су за то време опалили плотунима у наше збуњене редове.

Како су били близу, то су могли врло добро видети и добро гађати. Од првог плотуна простро се мртав, храбри командант јуначког седмог пука, потпуковник Александар Глишић.

Наши се збунеше несрећа је могла бити голема да само провиђење није ишло нама на руку, а против варљивих Турака.

Пешадијски мајор Војислав Т. Николајевић, који је са својим батаљоном био у продужењу овог батаљона предао је команду свом најстаријем командиру, а сам је презирући смрт херојским стојицизмом потрчао кад Глишића, у добри час...

Јурећи по позицији изложеној страховитој пушачној и топовској ватри, није се обазирао на страховиту опасност којој је био изложен. Свестан да врши дужност мајор Воја је јурио на свом помамном парипу као без душе. Турци су опазили његову намеру, па су отворили паклену ватру, али Бог чува јунаке.

Мајор Војислав стигао је на место где је настало колебање у моменту када је имала да се реши можда и сама кумановска битка. Глишић командант пука пао је мртав, командант батаљона Милисав је заробљен, многи официри погинули и рањени, Турци пред нашим рововима, наши збуњени, а уз то обезглављени.

Ситуација је по нас била више но критична. Мајор Николајевић се ту показао велики. Он је био не само јунак но и војсковођа. Схватио је у моменту ситуацију и знао је шта му ваља чинити.

Сам је скочио у борбене редове и наредио паљбу и јуриш. Наши су били озарени када су пред собом видели сокола. Јуриш је био очајнички тежак, јер су Турци већ били поставили и батерије, али када човек презире смрт све може.

Борба је била жестока. Турци су се држали јуначки, али наши огорчени што на превару изгубише команданта пука и батаљона јурили су напред на бајонет као манити.

Испред мајора Воје нико није био али када су наши допрли до турских батерија међу њима није било спасиоца данашње ситуације.

Мрак је пао. Густа помрчина на крвавом разбојишту. Војници се прикупљају, броје и гледају ко им фали. Мајора нема. Тај је остао на разбојишту. Војници су с пажњом претресли цео простор, који су у борби прешли, и нашли су мајора Војислава тешко рањена и већ у агонији. Он је водећи неустрасимо војнике у победу задобио пет тешких рана.

Данас је, хвала Богу, већ ван опасности.

Капетана Милисаву Турци су одвукли собом. Прво су га одвели неком вишем официру на самом положају. Милисав је протествовао што је на превару заробљен турски официр је био врло пажљив према њему,

саслушао га је и преко тумача саопштио му, да ће одмах бити пуштен. Кад су га извели из шатора овог команданта везали су му очи и некуд су га на коњу врло дуго водили. Кад се скинуо с коња увели су га у неку затворену одају, али му завој с очију нису скидали. За мало капетан је осетио по ударању одбојника, да је у железничком вагону. Рекли су му, да је у Ристовцу и да га воде у Скопље. У Скопљу су га опет извели пред више официре и ту су га узели на испит. Питали су га о распореду наших трупа и њиховој снази. Милисав им је нашу снагу преувеличавао. За тим су га сровели возом у Солун.

У Солуну су га Турци уверавали да су сатрли савезнике и отишли у Ниш, Софију и Атину, а сваког дана везана и везаних очију возили су га на фијакеру по Солуну, да парадирају и диму клонули дух код својих Турака.

Но једног дана дошли су официри турски и своје заробљенику честитали — слободу, који су тога тренутка губили и постали — заробљеници грчки.

Саопштили су му, да су Срби освојили сву Стару Србију и да ће Грци за који час ући у Солун. Ослободили су га, а с њим још једног нашег коњаника и седам пешака.

После уласка Грка у Солун капетан Милисав вратио се у Скопље, а одатле је понова упућен своје батаљону, а за храброст показану на Младом Нагоричину награђен је мајорским чином.

Санитет у рату

Група болничара — студената медицине — у војној болници у Нишу

На глас, да је Србија наредила мобилизацију целокупне своје убојне снаге сви наши студенти са стране, и ако нису војници, похитали су најбржим путем у отаџбину да јој своје знање и своју снагу ставе на расположење.

Међу тим добрим синовима Отаџбине била је и ова група медицинара, који су вредно радили и корисно послужили као лекарски помоћници у великој војној болници код Беле Куле у Нишу. На слици су: 1. Д. Марковић, 2. Д. Илић, 3. В. Јовановић, 4. Д. Стојановић, 5. М. Сретеновић, 6. К. Моравац, 7. Н. Михаиловић и 8. А. Нисим

Како су Срби узели Једрене

Славни под визи 15 пука Стевана Синђелића

— Опис капетана Милана Прибићевића —

Да ће се вршити напад на Једрене знали смо већ око 9 ов. м. јер тада смо примили прву диспозицију за напад. По њој имао се главни напад извести на источни и јужни сектор као најслабије утврђене фронтове одбране, а ми Срби имали смо „демонстрацију“ на северозападном сектору тимочка дивизија I позива, а на западном сектору дунавска II позива. За стручњака јасно је шта значи реч демонстрација у овој прилици. Она може да значи само озбиљан напад, јер ако то није не постизава сз циљ. Већ прва диспозиција генерала Иванова води о томе рачуна, када каже: „*дејства на осталим секторима (српским) да буду до решавајућих, решителна и енергична*“. У тој диспозицији одређује се дунавској дивизији као „*циљ заузимање Папаз тепе и Бекчи-тепе*“, а тимочкој заузимање свих турских предњих положаја испред форова и то одмах у првом почетку напада, јер се каже: „северозападни сектор *одмах да узме*“ те положаја (сви се набрајају у диспозицији).

Пре подне 11. ов. м. када сам био са батаљоном (4. батаљон, 15. пука Стеван Синђелић, Моравци) на предстражи, добио сам обавештење да је наређен напад за ноћ од 11. до 12. ов. м. и да ће артиљерија отпочети спрему напада у 1 час по подне; тачно време за пешадијски покрет имало је да се одреди накнадно.

Артиљерија је отпочела дејство, а ми пешаци вршили смо спрему за напад по плану који је био раније утврђен до најмањих детаља. У томе нам је прошао дан, који је био пун сунца. Разуме се, непријатељска артиљерија засипала је цело по подне зрнима из свог многобројног тешког оруђа и предстражу и нашу артиљерију, но ми смо били хладни и уживали смо када су наши јуначки артиљерци на сваки турски поздрав дрско одговарали својим страшним рафалима и плотунима. Дивили смо се овом дуелу наших пољака са тешким турским топовима.

У сумрак је ватра мало јењала, али није престала ни у ноћи. Батаљон је био око поноћи потпуно спреман за напад, сваки на своме месту. Накнадно наређење за почетак је стигло. У 2 часа и 30 мин. имала је артиљерија поновно да отвори паклену паљбу, а батаљон да се крене напред у 3 часа. Поравнати су сатови, издата су последња наређења и чекао се одређени час.

... Правац напада моме пуку било је утврђење Карађоз табија. У овом правцу имао се прво јуришем заузети чифлик Екмечки кјо и Могилу 154. која је била за утврђење Карађоз табију врло важна, јер у њој је био турски артиљеријски осматрач са телефоном, који је са Могиле управљао ватром фора! На положају имали су Турци опкопе, а Могила је била ограђена жицом...

У првом борбеном реду имао сам четврту чету са правцем на Чифлик, трећу на Могилу 154. а другу десно од Могиле, прву чету у батаљоној резерви одмах позади треће. Испред предњих чета била су одељења са бомбама, маказицама и сикирицама, два вода пионира и две чете из других батаљона за пренос дасака и леса и израду заклона, били су такођер ту, остатак пука на нашем главном (предстражном) и прихватном положају, а две батерије тимочког артиљеријског пука, седма и осма, већ су биле прешле ва предстражу за потпомагање нашег напада.

Наређен је био јуриш, налет хладним гвожђем без пуцања и задржавања. Старешине су поновиле:

— Нико да не пуца! Нико да не говори. Само на нож! Напред!

И Моравци су полетели као стреле. Простор до Чифлика и Могиле претрчан је муњевитом брзином. Предстража турска увек будна осула је ватру, али нас то није нимало збунило. Трчало се напред. Запрашгаше бомбе, ниједна наша пушка не плану. Жице су кидане, сечене. Чуло се громовито српско „ура“ и већ су наши ускакали у опкопе, у којима је настало кратко гушање. Борило се ножевима, кундацима, рукама, но све је трајало кратко време. Један турски официр давао је страховит отпор, био је брзо смрљен. На Могили заробљен је турски телефон и одељење војника, у Чифлику такођер, а и десно од Могиле заробљени су војници. Све остало окренуло се у дивље бегство, гоњено ватром наших чета. Отпор турски био је страховито сломљен. Чини ми се, да све није трајало више од 20 минута...

Телефонска веза са Карађозом била је прекинута. То нам је много помогло. Укопавање отпоче. Војници су се укопавали невероватном брзином. Морало се журити, јер сам сваки час очекивао ватру турске артиљерије. Када је она после једног сахата отпочела своју страшну паљбу, моји су војници били укопани за половину висине човечијег раста: лесе и даске превучене и бачене преко опкопа. Ово је била наша одбрана од шрапнела које су ужасним пљуском почели сипати на нас. По шест тешких зрна (15 см), по тридесет килограма свако, падало је у један мах на Могилу, све наизменице гранате и шрапнели, од којих свака има по 600 куглица. Могила се љуљала из темеља. Читава кола земље дизана су у небо и бацана одозго на нас. Тако је ишло од 4 час. и 30 мин. са славим прекидима целог дана. Целог дана, нарочито пре подне, беснео је на Могили пакао. Али све се издржало.

Војници су се брзо укопавали и око 8 часа ујутру већ су ишчезли били потпуно у опкопима, одозго покривени даскама и лесема. Губитак је било око 40 мртвих, рањених и теже контузованих. При налету пао је од пушчаног зрна резервни поручник, водник друге чете Михаило Стефановић. Мислим да је његова кафана „Авала“ преко пута Официрског Дома. Остао је ударен кроз груди с десног бока, на месту мртав. Иако контузованих било је много, понајвише од земље. Понели смо били са предстраже телефон, али одмах у јутру засула га је и покварила земља коју је бацило тешко зрно на мене, мога ађутанта, телефон и телефонисте. Ту је мало јаче контузован и мој ађутант, резервни поручник Јосип Стојановић, секретар Држ. Савета. Пред вече је отишао у логор. Видео сам га пре поласка за Београд. Већ се опорио. Око 9 час. пре подне дошао је на Могилу наш артиљериски осматрач са својим телефоном, па смо опет добили везу са пуком. Овај осматрач, резервни поручник Јован Живковић, одлично је радио.

Тако је исто на јуриш заузео предње положаје у својим правцима 20, пук десно од нашег 15 ог, а 13 ти лево. Само се 55 ти бугарски, који је био до овог последњег, колебао, узмицао и морао бити враћан од наших. Назад је наша резерва (7 пеш. пук 2 позива), одређена за друге циљеве, морала доћи на његово место.

Прешло је било подне, а стање исто. Страшна ватра турска не престаје. Са пуком смо имали чврсту везу и све добијали што смо тражили. За батерије су нађени елементи за гађање испред нас. Наша хаубичка батерија, која је преко ноћи такођер била прешла на предстражу, тукла је успешно Карађоз Табију. Турска пешадија повукла се била у удоље између нас и жица Карађоз Табије. Наше патроле пратиле су је, истурене далеко напред према жицама.

Тога дана 12 ов. м. око 5 часа по подне дошла је друга наредба генерала Иванова, која најбоље демантује све гласове о некој „демонстрацији“. Генерал Иванов био је свестан да је та „демонстрација“ имала да буде напад. У осталом, ова друга заповест поштованог генерала је врло јасна. Она помиње, да се трупе источног сектора налазе на 300 метара од личне линије форова. У том смо тренутку и ми били на готово истом одстојању од

жичне линије форова и то тек пошто смо на целој нашој линији крвавим јуришем заузели све турске предње положаје. И онда наредба додаје: „*Изискују се најенергичнија одважна дејства од стране осталих сектора ради привлачења што више прогивничких трупа на секторима, а тако исто и ради напада на линију форова, где се укаже могућно.*“

Познато је, да је ова линија форова — зато што лежи у правцу Бугарске, а не у правцу Цариграда, као источни форови — и најјача и најбоље брањена. Највећи број турских топова био је ту, док су сви наши опасни топови били пренети на источну страну. Ми смо, дакле, у истини нападали на линију форова и то на линију најјачих форова. И без икакве лажне скромности, можемо отворено рећи да смо имали сјајан успех.

У духу ове заповести командант дивизије пуковник Кондић одредио је 20. пуку да продужи наступање ка положају источно од села Каденкеја, 15 пуку на коси Шајтан торлу, 13 ка Јучтоплеру, што значи напад на линију форова. Требало се кренути најпре са мањим одељењима у циљу извиђања, што је одмах и учињено.

Но одмах у томе покрету наишло се на отпор Турака, који су у први мрак прешли у контра нападе на нас.

Тражио сам већ у подне два митраљеза и појачања, што је било и предвиђено заповешћу команданта пука, који се цело време налазио на телефону у сталној вези са дивизијом и Могилом. Благовремено добивено је све што је тражено.

Тражио сам појачања јер сам предвиђао, да ће Турци контра-нападима покушати да поврате изгубљене позиције. Нисам се преварио. Силним контра-нападима Турци су покушавали да нас потисну са заузетих положаја и на тај начин избегну катастрофу која се ближила своме крају, јер је агонија тврђаве у овом страховитом јуришу већ почела. Ти су напади били тако вехементни да су само нечувеним напором нашег војника могли бити не само сузбијени него и претворени у дефинитиван пораз турски.

Први напад је био изведен у 8 часова у вече на чету која је била укупана на 600 м. испред Чифлика према коси Шајтан торла и одбијен је успешно, јер је у то време већ стигла била прва чета из резерве послана као ојачање.

Око 9 часова стигле су као ојачање две чете из првог и две чете из другог батаљона. Ојачао сам положај испред Чифлика са једном четом и по, а десно крило са једном получетом; две чете сам задржао код Могила у резерви, где су смештени и митраљези, и то у руци у Могили, да их не би нашло које турско разорно зрно, а на Могили су требали да се изнесу тек кад се непријатељска пешадија приближи.

Резерву нисам задржао зато да шаљем после још појачања, јер се она у ноћи лако губе, него зато да се с њом, у моменту турског напада, бацимо и сами у контра-напад на Турке. У опште је у овим приликама боље одговорити нападом на напад, него их чекати на опколу.

У 11 час. и 45 мин. ноћу пошао је главни турски запад. Када смо осетили да долазе, отворили смо ватру пешадије на целој линији положаја а преко телефона и ватру батерија. Када су дошли на 400 метара викао сам:

— Митраљези на своје место! Коси! Штеди муницију!

Оне две чете у резерви стајале су спремне за налет ножем, но Турци су сломљени нашом сложном ватром на 200 метара окренули леђа и оступили у дивљем бегству према тврђави, гоњени нашим малим одељењима која су за њима наступала. Контра удар ножем није био ни потребан. После поноћи извршили су Турци још један мали покушај на десно крило, који је лако одбијен. Тај напад је био последњи ронац њихове одбране, јер у њему је истрошена последња снага Турака према одсеку нашег пука. Слично се догађало на одсецима 20. и 13. пука, који су одбили такође све контранападе и стигли на тачке које су им биле одређене.

У зору дошло је наређење за покрет целог пука и стигли су и остали делови 1. и 2. батаљона са својим код

мандантима, и општи напад пука на Карађоз-Табију продужен је. Већ око 7. час. опазили смо у наступању на утврђењу белу заставу.

Известили смо одмах назад и умолили да се обустави артиљеријска ватра из батерија, које су се биле домакле и гађале утврђења. Напоменули смо да ћемо бити обазриви. Одговорено нам је да не верујемо, да будемо врло обазриви и продужимо наступање. Учинили смо то. Наши бомбаша су били у жицама, кад се на врх утврђења указа један човек машући великом белом заставом. И у исти мах и на осталим утврђењима залепршаше се беле марамице. Јуначко је Једрене умирало...

Мајор г. Филип Ковинић, командант 1. батаљона, и ја примили смо младог турског официра, који се с нама састао у сред жица саопштавајући нам предају тврђаве

Ушли смо у Карађоз табију са првим одељењима између 8 и 9 час. уз прасак магацина, који су на све стране горели експлодирајући. Ту је мој батаљон као најзаморенији остао, а остали су кренули даље ка другој линији форова, где су стигли око 10 час. пре подне.

На тој линији где је после малог одмора стигао и мој батаљон, примио је 15 пук око 8000 турских војника и 300 официра, који су тога дана (13 III) пред вече доведени у бивак код Карађоз табије и ту држани и сутра дан, а после предави Бугарима.

У исто време стигли су у форове десно и лево до нас 20 и 13 пук До 10 часова пре подне били су у власти тимочке дивизије 7 форова, 4 редута, 36 батерија од којих 17 пољских а остало градске; топова свега 190 градских и пољских и маса пушака, зрна и осталог. Форови које смо заузели ови су: *прва линија*: Казан тепе, Карађоз табија, Ешил тепе и Јаз тепе; *друга линија*: Чај тепе, Аињал-табија. Кемер-табија и Бошјук-табија и *трећа линија*: Илдирм и Чатал-Јолу.

Да није било забрањено да се силази у Једрене могла су наша одељења да буду већ пред подне у Једрену, овако се остало у форовима.

Време у које је тимочка дивизија заузела трећу линију форова доказ је да је стигла у њих када и Бугари у последње форове на источној страни. Број заробљеника којих је примила, преко 12.000 и 400 официра, и број оруђа које је нашла у форовима, показују да је њена „демонстрација“ била у ствари силан напад, који није дозволио Шукрију да пребаци ни једног пешака и ни један топ испред нас на источни сектор, што је било могућно само зато јер смо *нападали*. Да смо „демонстрирали“ то никако не би било могућно.

Кад се узме уз овај успех још и налет дунавске дивизије на Папаз тепе и Бекчи тепе, о коме ће причати други, види се колика је заслуга српске армије пред Једреном за пад утврђења. Пуно признање добили смо о томе и од многобројних турских официра, који нису могли да похвале довољно наш налет.

На крају имам још ту радост да истакнем сјајно дејство наших топова при нападу на форове, о чему су доказ нашим прапнелима избушени турски шатори по форовима и турска послуга где издише пред нашим очима око топова, погођена нашим разорним зрнима, на оним местима у батеријама, где топови нису били добро заклоњени.

Ако је игде било јединства између рада у нападу пешадије и артиљерије било га је код нас у овоме јуришу на форове. Српски пешаци и артиљерци збратимили су се под Једреном за сва времена.

Масу зрна (18.000) коју је избацила артиљерија тимочке дивизије не треба жалити. Без тога не би био овако сјајан успех дивизије са овако малим губитцима (свега око 600 мртвих, рањених и контузованих) могућан. Ти мали губитци који хоће да са неке стране изнесу као доказ да наш напад није био озбиљан, наш су понос, јер доказују интелигенцију наших официра, коју тражи и наш народ, по овој: иди мудро не погину лудо! Српски старешина води свога војника и на нож кад треба, а зна бити и опрезан кад треба. Тиме може само да се поноси.

КОСОВСКИ ОСВЕТНИЦИ

Пешадијски капетан прве класе

† Милан — Маша Мамуровић

командир чете у 17 пуку, славно погинуо на Бабуни

У кланцу Бабуне планине пред Марковим Прилипом пало је много наших јунака, који су крвљу својом откупили слободу Маркова града. Међу прилипским херојима, који славно падоше за крст часни и слободу златну, налази се и храбри капетан Милан — Маша Мамуровић, који је са својим 17. пуком међу првима пошао напред бајонетом да растера добро утврђеног непријатеља из његових готово неприступних позиција. Као официр живо је желео обрачун са вековним душманином и у крвавом окршају на Куманову и Бабуни славно се понео и увек је био испред своје чете. На Бабуни је полетео напред предводећи своје храбре Ваљевце и у моменту када је победа била осигурана српској војсци један непријатељски куршум удари храброг и симпатичног капетана Машу у само грло и он паде мртав — просто преклан. Умро је као што јунаци умиру.

За собом је оставио самохрану стару мајку и младу супругу са двоје нејаке женске деце, од које се једно родило као посмрче

Слава нека је прилипском јунаку Машу Мамуровићу!